

De universiteiten

Kenneth Bertrams

1. Bibliografie

1.1. Algemene studies

Vanaf 1995 konden de specialisten in universiteitsgeschiedenis gebruik maken van een fundamenteel werkinstrument, namelijk de bibliografische rubriek van de *Nieuwsbrief Universiteitsgeschiedenis. Lettre d'information sur l'histoire des universités*, de publicatie van een gezamenlijk onderzoeksproject van Belgische (Studium Generale) en Nederlandse onderzoekers (Nederlandse Werkgroep Universiteitsgeschiedenis). Sinds 2008 wordt die samenwerking verder gezet in het kader van de vereniging Gewina – Belgisch-Nederlands Genootschap voor Wetenschaps- en Universiteitsgeschiedenis / Société Belgo-Néerlandaise d'Histoire des Sciences et des Universités (www.gewina.nl). Daaruit vloeide een nieuw tijdschrift voort: *Studium. Tijdschrift voor Wetenschaps- en Universiteitsgeschiedenis. Revue d'histoire des sciences et des universités*.

DHONDT (P.). *Un double compromis. Les discussions sur l'enseignement universitaire en Belgique au XIXe siècle*. Brussel, te verschijnen in 2009. Een samenvatting verscheen in *Nieuwsbrief Universiteitsgeschiedenis*, 2005, nr. 2, p. 34-40.

DHONDT (P.). Foreign students at Belgian universities. A statistical and bibliographical approach, in *BTNG*, 2008, p. 5-44.

DHONDT (P.). De verloren strijd voor één universiteit in België, 1814-1835, in *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden*, 2006, p. 197-221.

DHONDT (P.). La situation précaire de l'enseignement supérieur dans les départements belges entre 1797 et 1815, in *RBPH*, 2004, p. 935-967.

DESPY-MEYER (A.). Institutions et réseaux, in HALLEUX (R.) e.a., eds. *Histoire des sciences en Belgique, 1815-2000 / Geschiedenis van de wetenschappen in België, 1815-2000*. Brussel, 2001, dl. 1, p. 71-89 en dl. 2, p. 57-70.

Université et recherche, in *Dossier CRISP*, 1987, nr. 27.

VAN KALKEN (F.), KLUYSKENS (A.), HARSIN (P.), VAN DER ESSEN (L.). *Histoire des universités belges*. Brussel, 1954.

TYSENS (J.). Het Belgisch universitaire systeem, 1817-1991: configuraties van bevoogding en autonomie, in *Persoon en Gemeenschap*, 2000/2001, p. 155-168.

TYSENS (J.). De democratisering van het hoger onderwijs. Perspectieven van de naoorlogse ontwikkeling, in DEWACHTER (W.), ed. *De democratie op het einde van de 20e eeuw*. Brussel, 1994, p. 219-243.

- BECKERS (L.). *L'enseignement supérieur en Belgique. Code annoté des dispositions légales et réglementaires, précédé d'une notice historique sur la matière*. Brussel, 1904.
- BERTRAMS (K.). *Universités et entreprises. Milieux académiques et industriels en Belgique, 1880-1970*. Brussel, 2006.
- BERTRAMS (K.), BIEMONT (E.), VAN TIGGELEN (B.), VANPAEMEL (G.), eds. *Pour une histoire de la politique scientifique en Europe (XIXe-XXe siècles)*. Brussel, 2007.
- WITTE (E.). *Over bruggen en muren: hedendaagse politieke geschiedenis en politieke wetenschappen in België (1945-2000)*. Leuven, 2003.
- DIAGRE (D.). Se partager la recherche scientifique, un processus non dépourvu de violence: le Jardin botanique de Brussel versus les universités belges (1826-1914), in *Nieuwsbrief Universiteitsgeschiedenis. Lettre d'information sur l'histoire des universités*, 2007, nr. 1, p. 23-36.
- FLOURENS (E.). Etude sur l'enseignement supérieur de Belgique, in *Revue internationale de l'Enseignement*, 1878.
- GINGRAS (Y.), ROY (L.), eds. *Les transformations des universités du XIIIe au XXIe siècle*. Québec, 2006 (verschillende bijdragen handelen over België).
- NANDRIN (J.-P.), ed. *De Bologne à Bologne. L'Université et la Cité du moyen âge à aujourd'hui*. Brussel, 2006 (verschillende bijdragen handelen over België).
- PALM (L.C.). *De toga om de wetenschap: ontwikkelingen in het hoger onderwijs in de geneeskunde, natuurwetenschappen en techniek in België en Nederland (1850-1940)*. Rotterdam, 1993.
- PHILIPPART (A.). The University in Belgian politics since the contestation of 1968, in *Government and Opposition*, 1972, p. 450-463.
- TRUFFIN (C.). *L'université déchiffrée. Le financement des universités en Communauté française de Belgique*. Brussel, 2006.
- BAYENET (B.), BOSTEELS (O.). *Le financement des universités en Belgique*. Brussel, 2002.
- BRAGARD-DESOROUX (E.). Le financement du système universitaire belge, in *CH CRISP*, 1989, nr. 1261-1262.
- WITTE (E.), DE GROOF (J.), TYSENS (J.), eds. *Het schoolpact van 1958. Ontstaan, grondlijnen en toepassingen van een Belgisch compromis. Le pacte scolaire de 1958. Origines, principes et applications d'un compromis belge*. Leuven-Brussel, 1999.
- GUBIN (E.), PIETTE (V.). *Emma, Louise et Marie: l'ULB et l'émancipation des femmes, 1830-2000*. Brussel, 2004.
- KURGAN-VAN HENTENRYK (G.). La féminisation du personnel académique des universités belges. Processus progressif ou stagnation?, in GUBIN (E.) e.a., eds. *Femmes de culture et de pouvoir. Liber Amicorum Andrée Despy-Meyer*. Brussel, 2000 (themanummer van *Sextant*, nrs. 13-14), p. 293-316.
- DEVRIESE (D.). Note sur l'histoire des universités belges pendant la Première Guerre mondiale. Pour un état des sources et de l'historiographie, in TALLIER (P.-A.), BOIJEN (R.), eds. *La Belgique et la Première Guerre mondiale. État des sources – État de la recherche. Actes du colloque des 8 et 9 novembre 2001*. Brussel, 2002, p. 169-177.

1.2. Gespecialiseerde studies

Een kritisch overzicht van de herdenkingstraditie m.b.t. Belgische universiteitsgeschiedenis vindt men in:

DHONDT (P.). Universiteitsgeschiedenis in België: meer dan een jubileumgeschiedenis?, in *Mededelingenblad BVNG*, 2002, nr. 4, p. 5-12.

HIRAUX (F.). La part de l'image dans la construction d'une histoire de l'université, in *Nieuwsbrief Universiteitsgeschiedenis*, 2007, nr. 1, p. 37-46.

1.2.1. Universiteit Gent (UG)

DE CLERCK (K.). *Hoofdmomenten uit de ontwikkeling van de Gentse rijksuniversiteit, 1817-1967*. Gent, 1967.

DE WAELE (M.). De strijd om de citadel. Frankrijk en de vernederlandsing van de Gentse universiteit, 1918-1930, in *BTNG*, 2002, p. 153-193.

Liber Memorialis: notices biographiques, 1817-1913. Université de Gent. Gent, z.j., 2 dln.

LANGENDRIES (E.). *De "Vlaamsche Hoogeschool" te Gent (1916-1918)*. Gent, 1984-85, 2 dln.

LUYKX (T.). *Liber Memorialis, 1913-1960, Rijksuniversiteit te Gent*. Gent, 1960, 4 dln.

PLANCKE (R.L.) e.a., eds. *Rijksuniversiteit Gent. 1817-1967 – Université de l'Etat à Gand. 1817-1967 – State University of Ghent. 1817-1967 – Staatsuniversität zu Gent. 1817-1967*. Gent, 1967.

1.2.2. Université de Liège (ULG)

DEMOULIN (R.), ed. *Liber Memorialis. L'Université de Liège de 1936 à 1966. Notices historiques et biographiques*. Luik, 1967.

FLORKIN (M.). Les établissements d'enseignement supérieur à Liège de 1794 à 1935, in *Association des amis de l'Université de Liège. Bulletin trimestriel*, 1967, p. 29-52.

FLORKIN (M.), HALKIN (L.), eds. *Chronique de l'Université de Liège*. Luik, 1967.

HALKIN (L.), ed. *Liber Memorialis. L'Université de Liège de 1867 à 1935*. Luik, 1936, 3 dln. De rijke inleiding van de hand van Paul Harsin verscheen ook afzonderlijk:

HARSIN (P.). *L'Université de Liège, 1817-1935: introduction et annexes du Liber memorialis 1867-1935*. Gembloers, 1936.

FRANKIGNOULLE (P.). *L'Université de Liège dans sa ville, 1817-1989: une étude d'histoire urbaine*. Brussel, onuitgegeven doctoraatsverhandeling ULB, 2005.

LE ROY (A.). *L'Université de Luik depuis sa fondation*. Luik, 1869.

1.2.3. Université Catholique de Louvain (UCL) – Katholieke Universiteit Leuven (KUL)

TOLLEBEEK (J.), NYS (L.) e.a. *De stad op de berg. Een geschiedenis van de Leuvense universiteit sinds 1968*. Leuven, 2005 (ook in het Engels).

- AUBERT (R.) e.a., eds. *L'Université de Louvain, 1425-1975 / De Universiteit te Leuven, 1425-1975 / The University of Louvain, 1425-1975*. Leuven, 1976 (afzonderlijke delen per taal).
- ROEGIER (J.), VANDEVIVERE (I.), eds. *Leuven / Louvain-la-Neuve. Aller-retour – Kennis maken – Town and Gown*. Leuven, 2001 (afzonderlijke delen per taal).
- LAMBERTS (E.), ROEGIER (J.). *De Universiteit te Leuven, 1425-1985*. Leuven, 1986 (ook in het Engels).
- BERTRAMS (K.). “Mettre la science en cage” au service de l'industrie nationale (1910-1922): les tentatives de l'Université de Louvain et du Conseil national de la Recherche, in JAUMAIN (S.) e.a., eds. *Une « guerre totale »? La Belgique dans la Première Guerre mondiale. Nouvelles tendances de la recherche historique*. Brussel, 2005, p. 635-650.
- COPPENS (C.), DEREZ (M.), ROEGIER (J.). *Universiteitsbibliotheek Leuven: 1425-2000*. Leuven, 2005.
- COURTOIS (L.), ed. *Alfred Cauchie, Paulin Ladeuze et les débuts de la Revue d'Histoire ecclésiastique: les premières années d'une revue catholique progressiste (1900-1922)*. Themanummer van de *Revue d'Histoire ecclésiastique* n.a.v. zijn honderdste verjaardag in 2000. Met bijdragen van R. Aubert, L. Courtois, J. Roegier, C. Soetens en J. Tollebeek.
- D'HAENENS (A.). *La vie quotidienne à l'Université de Louvain. Scansions d'une longue durée, 1425-1985*. Louvain-la-Neuve, 1985.
- D'HAENENS (A.), ed. *L'Université Catholique de Louvain. Vie et mémoire d'une institution*. Brussel, 1992.
- DE GROOTE (M.), HIRAU (F.), eds. *Images de l'Université et des étudiants de Louvain*. Louvain-la-Neuve, 2005.
- FILIEUX (V.), HIRAU (F.), eds. *La recherche, passions, pratiques, parcours: la communauté scientifique à l'UCL depuis 1834*. Louvain-la-Neuve, 2001.
- HAXHE (J.-J.), ed. *Cinquante ans de médecine à l'UCL, 1950-2000: recueil de mémoires*. Brussel, 2002.
- HAXHE (J.-J.). *Si Saint-Luc m'était conté. 1966-1996*. Brussel, 2001.
- HIRAU (F.), ed. *La vie étudiante à Louvain. 1425-2000*. Louvain-la-Neuve, 2002.
- HIRAU (F.), ed. *Travailler à l'Université. Histoire et actualité des personnels de l'Université de Louvain*. Louvain-la-Neuve, 2006.
- JANSSENS (M.). Vijftienvintig jaar Kulak. Een retrospectieve, in *Onze Alma Mater*, 1990, p. 163-173.
- Katholieke Universiteit Leuven. Afdeling Kortrijk. Gedenkschrift naar aanleiding van het eerste lustrum 1965-1970*. Kortrijk, 1970.
- KERKHOF (J.). Les universités catholiques de Belgique et des Pays-Bas depuis 1945, in *D'un paradigme à l'autre. L'Université catholique aujourd'hui*. Parijs, 2001, p. 85-126.
- LECHAT (J.-M.). *Naissance de Louvain-la-Neuve, 1962-1971. Chronique d'une aventure entrepreneuriale*. Louvain-la-Neuve, 2007.
- ROEGIER (J.). 550 jaar universiteit te Leuven: een terugblik doorheen de eeuwen, in *Alumni*, 1975, p. 1-14.
- VAN DER ESSEN (L.). *L'université de Louvain, 1425-1940*. Brussel, 1945.
- UYTTERHOEVEN (R.), LEGIEST (N.), FARIN (I.). *Leuven, 575 jaar universiteitsraad*. Brussel, 2000.

- JEANQUART (B.). *Een campus in het groen: de bouwpolitiek van de Katholieke Universiteit van Leuven onder rector Paulin Ladeuze (1909-1940)*. Leuven, onuitgegeven licentiaatsverhandeling KUL, 2007.
- VANHOLE (J.). *Wederopbouw en expansie: de bouwpolitiek van de Katholieke Universiteit van Leuven tijdens het rectoraat van Van Waeyenbergh (1940-1962)*. Leuven, onuitgegeven licentiaatsverhandeling KUL, 2008.
- MANTELS (R.). *Geleerd in de tropen. Leuven, Congo en de wetenschap, 1885-1960*. Leuven, 2007.
- ROOBROUCK (J.). *Utopie of universiteit ... of beide? Een geschiedenis van de universiteit Lovanium (1948-1971)*. Leuven, onuitgegeven licentiaatsverhandeling KUL, 2005.

1.2.4. *Université Libre de Bruxelles (ULB) – Vrije Universiteit Brussel (VUB)*

- VANDERKINDERE (L.). *L'Université de Bruxelles, 1834-1884*. Brussel, 1884.
- GOBLET D'ALVIELLA (E.). *L'Université de Bruxelles pendant son troisième quart de siècle, 1884-1909*. Brussel, 1909.
- VAN KALKEN (F.) e.a., eds. *L'Université de Bruxelles, 1909-1934*. Brussel, 1934.
- DESPY-MEYER (A.), UYTTEBROUCK (A.), eds. *Les Cent cinquante ans de l'Université libre de Bruxelles, 1834-1984*. Brussel, 1984.
- BARTIER (J.). *Université Libre de Bruxelles, 1834-1959*. Brussel, z.j.
- DALED (P.). Université libre de Bruxelles de 1854 à 1894: le libre examen, in *Espace de libertés*, december 2005, p. 22-23.
- DALED (P.). Une histoire intellectuelle de l'Université Libre de Bruxelles, in ALLARD (J.), HAARSCHER (G.), PUIG DE LA BELLACASA (M.), eds. *L'université en questions. Marché des savoirs, nouvelle agora, tour d'ivoire?* Brussel, 2001, p. 175-188.
- DALED (P.). *Spiritualisme et matérialisme au XIXe siècle. L'Université libre de Bruxelles et la religion*. Brussel, 1998.
- DESPY-MEYER (A.), DIERKENS (A.), SCHEELINGS (F.), eds. *25.11.1941. L'Université Libre de Bruxelles ferme ses portes*. Brussel, 1991.
- Le dédoublement linguistique de l'Université Libre de Bruxelles (I et II), in *CH CRISP*, 1969, nr. 458 et 463.
- MOULIN (M.). *La genèse de l'hôpital Erasme: un essai de sociologie compréhensive*. Brussel, 1987.
- WITTE (E.) e.a., eds. *Pierre-Théodore Verhaegen (1796-1862)*. Brussel, 1996.
- WITTE (E.), TYSENS (J.), eds. *De tuin van Akademos: studies naar aanleiding van de vijfentwintigste verjaardag van de Vrije Universiteit Brussel*. Brussel, 1995.

1.2.5. *Andere universitaire instellingen*

- BRAIVE (G.). *Histoire des Facultés Universitaires Saint-Louis des origines à 1918*. Brussel, 1985.
- HOUZIAUX (G.), ISAAC (M.-T.) e.a. *La genèse d'un centenaire, 1899-1999. Aux origines de la Faculté Warocqué des Sciences Economiques: la matricule de 1899 à 1937*. Mariemont, 1999.
- CRAEYBECKX (L.). *Universiteit Antwerpen nu*. Antwerpen, 1962.

- CRAEYBECKX (L.). *Waarom een universiteit te Antwerpen?* Antwerpen, z.j.
 L'“Universitaire Instelling Antwerpen”, in *CH CRISP*, 1973, nr. 615.
 MATTHYSSENS (F.J.). *Projet d'organisation d'une université belge de commerce et d'industrie*. Brussel, 1847.

1.2.6. Wetenschapsgeschiedenis en wetenschappelijke disciplines

- HALLEUX (R.), VANDERSMISSEN (J.), DESPY-MEYER (A.), VANPAEMEL (G.), eds.
Histoire des sciences en Belgique 1815-2000 / Geschiedenis van de wetenschappen in België, 1815-2000. Brussel, 2001, 2 dln.
Florilège des sciences en Belgique. Brussel, 1967-1980, 2 dln.
Le mouvement scientifique en Belgique, 1830-1905. Brussel, 1907-1908, 2 dln.
Le mouvement scientifique en Belgique. De wetenschappelijke beweging in België. Brussel, 1967.
 CROMBOIS (J.-F.). *L'univers de la sociologie en Belgique de 1900 à 1940*. Brussel, 1994.
 VAN TIGGELEN (B.). De la chaire aux laboratoires. Louis Henry et la professionnalisation de la recherche en sciences naturelles en Belgique, in *Gewina*, 1993, p. 192-203.
 DE BONT (R.). *Darwins kleinkinderen: de evolutieleer in België, 1865-1945*. Nijmegen, 2008.
 DE BONT (R.). Energie op de weegschaal: vermoeidheidsstudie, psychotechniek en biometrie in België (1900-1940), in *BTNG*, 2002, p. 23-71.
 DE BONT (R.). Evolutionary morphology in Belgium: the fortunes of the “Van Beneden School”, 1870-1900, in *Journal of the History of Biology*, 2008, p. 81-118.
 TOLLEBEEK (J.), VANPAEMEL (G.), WILS (K.), eds. *Degeneratie in België 1860-1940: een geschiedenis van ideeën en praktijken*. Leuven, 2003.
 NYS (L.), DE SMAELE (H.), TOLLEBEEK (J.), WILS (K.), eds. *De zieke natie: over de medicalisering van de samenleving 1860-1914*. Groningen, 2002.
 WILS (K.). *De omweg van de wetenschap: het positivisme en de Belgische en Nederlandse intellectuele cultuur, 1845-1914*. Amsterdam, 2005.
 BERTRAMS (K.). La fabrique des patrons: débats idéologiques autour de la formation universitaire des ingénieurs civils et commerciaux (1895-1914), in JAUMAIN (S.), BERTRAMS (K.), eds. *Patrons, gens d'affaires et banquiers. Hommages à Ginette Kurgan-van Hentenryk*. Brussel, 2004, p. 188-206.
 BEYEN (M.). *Oorlog en verleden: nationale geschiedenis in België en Nederland, 1938-1947*. Amsterdam, 2002.

2. Historisch overzicht

De ontstaansgeschiedenis van de universiteiten in ons land is een treffende weerspiegeling van een aantal gebeurtenissen die zich tijdens de vorming van de natiestaat onderhuids hebben afgespeeld. De vrijheid van onderwijs was een van de belangrijkste eisen van academici die sterk gekant waren tegen het onderwijsmonopolie van de staat tijdens het Hollandse bewind. Bij de onafhankelijkheid van België werd die vrijheid grondwettelijk verankerd (artikel 17 van de Belgische

grondwet). In deze juridisch onzekere tijden doken opnieuw plannen op om één enkele rijksuniversiteit op te richten, maar die werden snel opgeborgen toen in november 1834 bijna gelijktijdig een katholieke universiteit in Mechelen en een vrije universiteit in Brussel werden opgericht. Deze privé-initiatieven, helemaal in de geest van de wetgever, dwongen de unionistische regering om een leefbare strategie uit te dokteren voor de drie rijksuniversiteiten die door Willem I waren opgericht (Gent, Leuven en Luik). Na lang talmen keurde een nipte meerderheid de wet van 27 september 1835 goed, waardoor de situatie voor Gent en Luik onveranderd bleef en de katholieke universiteit van Mechelen verhuisde naar het historisch vertrouwde Leuven. Wat later werden ook de volgende instellingen opgericht: de *Ecole vétérinaire* in Kuregem-Anderlecht (privéschool gesticht in 1832, staatsschool vanaf 1836), de Koninklijke Militaire School (1834), de *Ecole des Mines* in Bergen (1837) en het *Institut agricole de l'Etat* in Gembloux (1860).

Algauw ontstonden in het heterogene academische landschap nieuwe strubbelingen, meer bepaald over de toekenning van academische graden en de toegang tot de vrije beroepen. De overheid ontnam de universiteiten het recht om de studenten te evalueren en riep een onafhankelijke examenjury in het leven, die twee keer per jaar in Brussel zetelde en de universitaire graden uitreikte. Een onafhankelijke jury, die tweemaal per jaar in Brussel bijeen kwam, moest de graden toekennen. De leden van die jury werden aangeduid door het parlement en de regering, waardoor politieke criteria konden doorsijpelen in het evaluatieproces. Op 22 maart 1849 werd bij wet besloten over te gaan tot “gemengde” of “gecombineerde” jury’s, die evenmin naar behoren werkten. De wet van 20 mei 1876, gestemd onder de impuls van Frère-Orban, bepaalde dat de universiteiten met minstens vier faculteiten voortaan weer zelf graden mochten uitreiken. Een minimumniveau van kennis werd gegarandeerd door een homologatiecommissie van de wettelijke diploma’s, maar de hoogleraren, titularis van de vakken, mochten zelf weer de examens afnemen. Door de wetten van 1890 en 1891 werden ten slotte de homologatiecommissies afgeschaft, alsook het monopolie van de rijksuniversiteiten op de toegang tot beroepen in de administratieve, technische korpsen (bv. staatsingenieur).

Door dit soepele en brede juridische kader konden in België drie universitaire systemen naast elkaar bestaan. De rijksuniversiteiten van Gent en Luik kregen een rigide, haast napoleontische structuur. Hun professoren werden benoemd en gecontroleerd door de overheid en hadden slechts een beperkte bewegingsvrijheid. Het dagelijks bestuur was voorbehouden aan een rector en een beheerder-inspecteur, aangeduid bij koninklijk besluit, waarbij die laatste de schakel was tussen de centrale administratie van het openbaar onderwijs en het academische korps. Pas na de Eerste Wereldoorlog werden de eerste officiële hervormingen doorgevoerd.

Het zou echter verkeerd zijn te veronderstellen dat de eerste vrije universiteit volledig autonoom was. Al wat de Katholieke Universiteit van Leuven ten opzichte van de overheid aan terrein won, moest ze bij wijze van spreken meteen weer bij het bisschoppelijke bestuur inleveren. Van 11 juni 1834 (de goedkeuring van de statuten) tot begin jaren 1960 bleef de interne structuur van de universiteit grotendeels ongewijzigd. Aan het hoofd van de Leuvense universiteit stond een “rector magnificus”, een geestelijke, meestal een hoogleraar (aan de Faculteit

Godgeleerdheid of Wijsbegeerte en Letteren), die door de aartsbisschoppen voor (theoretisch) onbeperkte duur was aangesteld. Aanvankelijk waren de bevoegdheden van de Leuvense rector even beperkt als die van zijn “collega-rectoren” aan de rijksuniversiteiten, maar vanaf 1880 reikte zijn macht veel verder dankzij de verspreiding van de ideeën van John Henry Newman. Het collectieve theocratische systeem van de universiteit evolueerde stilaan naar een soort theocratische “monarchie”, waarbij de persoonlijkheid van de rector een tegengewicht kon vormen voor de archaische beheerstructuur, zoals in het uitzonderlijke geval van rector Paulin Ladeuze (1909-1940). Nog een ander type van universitaire organisatie vinden we terug in de *Université Libre de Bruxelles* (ULB). De top van het bestuursapparaat bestond hier uit een raad van bestuur, die via coöptatie was samengesteld door persoonlijkheden uit de publieke of de private sector, naast vier professoren als afgevaardigden van de verschillende faculteiten (1837), en de rector, sinds 1861 door de docenten aangewezen. Ondanks dit collectieve bestuur, dat doet denken aan de *board of trustees* van de Amerikaanse *Ivy League*-universiteiten, kwam het vaak tot openlijke conflicten, zowel binnen de bestuursraad en het academische korps als tussen de twee entiteiten. In de jaren 1890 mondde herhaalde crisissen zelfs uit in de oprichting van de *Université Nouvelle* (1895). De universiteiten bleven niet gespaard van de sociale en politieke spanningen die de 19e eeuw zo tekenden, en dat was niet anders voor de ULB, die als klankkast van de liberale partij sterk getekend werd door de conflicten en de evoluties van die politieke stroming.

Als gevolg van hun specifieke organisatie- en beleidsvormen hebben de Belgische universiteiten ook op andere gebieden een eigen ontwikkeling gekend waarop we echter niet zullen ingaan (subsidies, rekrutering van personeel en studenten, tucht, institutionele verschillen, ...). Toch zien we sinds de wetten van 1890 en 1891 bij alle Belgische universiteiten een dubbele convergentie ontstaan. Eind 19^e eeuw zorgde het Humboldtiaanse model in de academische wereld langzaam maar zeker voor een omwenteling: universiteiten beperkten zich niet langer tot pure kennisoverdracht (onderwijs), maar zorgden ook voor de productie van nieuwe kennis (wetenschappelijk onderzoek). Door de klemtoon op fundamenteel, experimenteel onderzoek verwierven ze een sterkere positie in het wetenschappelijke landschap van België en bouwden ze onderling sterkere contacten op, door de uitwisseling van kennis. Anderzijds speelde die wetenschappelijke expansie zich niet alleen af in het rijk van de ideeën. Pas vanaf 1911 werd aan de vrije universiteiten rechtspersoonlijkheid verleend, waardoor ze niet langer via externe tussenpersonen hoefden te werken om roerende en onroerende goederen te beheren en te verwerven. Het duurde tot het einde van de Eerste Wereldoorlog vooraleer ook de universiteiten van Gent en Luik hun budgetbeheer min of meer in handen kregen, naar aanleiding van een massale gift die vier universiteiten (alook, gedeeltelijk, de *Ecole des Mines* in Bergen) ontvingen van Belgisch-Amerikaanse hulpcomités (het Nationaal Hulp- en Voedselcomité en het *Commission for Relief in Belgium*), maar ook als gevolg van gerichte fondsen (bv. het *Comité Universitaire Bruxelles-Louvain* voor de ingenieursstudie) en privéschenken. In tegenstelling tot wat vaak wordt beweerd, kwamen de universiteiten versterkt uit de oorlog.

Tijdens het interbellum konden de universiteiten hun wetenschappelijk potentieel verder versterken. Dank zij nieuwe vestigingen (Solbosch, Heverlee, Val Benoît) en het Nationaal Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek (NFWO), opgericht in 1928 dank zij private middelen, slaagden de universiteiten erin zich te positioneren als wetenschappelijke onderzoekscentra. Ook als onderwijsinstelling onderging de universiteit belangrijke veranderingen: de wet van 21 mei 1929 voerde de academische graden van kandidaat, licentiaat en doctor in en zorgde voor een algemene toepassing van praktijkonderwijs. Verder konden dankzij de wet instellingen als het *Institut Saint-Louis* en de faculteit Wijsbegeerte en Letteren van het *Collège Notre-Dame de la Paix* in Namen nu ook kandidaatsdiploma's uitreiken.

Noch de Tweede Wereldoorlog, noch de nasleep ervan vormden een breuklijn in de geschiedenis van de universiteiten, die toen net een sterkere maatschappelijke verankerung beleefden. De Staat versterkte zijn positie in de financiering van het hoger onderwijs en het wetenschappelijk onderzoek (o.a. door de oprichting in december 1944 van het Instituut tot Aanmoediging van het Wetenschappelijk Onderzoek in Nijverheid en Landbouw – IWONL). Door de wet van 27 juli 1971 op de financiering van de universitaire instellingen gebeurde de toekenning van financiële middelen niet langer op basis van het juridisch statuut van de instellingen, maar volgens hun onderwijsactiviteiten (het aantal studenten, gewogen per studierichting). De wet zorgde voor een verdere convergentie tussen de Belgische universiteiten, toch zeker op financieel vlak.

Intussen was het hoger (en dan vooral het academisch) onderwijs immers steeds meer een maatschappelijk gewichtig probleem geworden. De universiteiten werden geconfronteerd met een ware "demografische revolutie", door de steeds toenemende studentenaantallen; het duurde echter lang voor ze enige vorm van democratische vertegenwoordiging instelden. De studentenbewegingen en de hervormingen van het beheersysteem die een antwoord wilden bieden op die problemen, verschilden echter van plaats tot plaats. De politisering van de universitaire arena werd echter vooral voelbaar door de oplaaierende communautaire spanningen. Die bestonden al voordien (volledige vernederlandsing van de Gentse universiteit in 1930; gedeeltelijke en later volledige splitsing in Leuven en Brussel vanaf de jaren 1930), maar barstten in alle hevigheid los in de jaren 1960. De Katholieke Universiteit Leuven werd toen gesplitst in twee onafhankelijke universiteiten: de Nederlandstalige Katholieke Universiteit Leuven (KUL), die in Leuven bleef, en de Franstalige *Université Catholique de Louvain* (UCL), die verhuisde naar de speciaal gebouwde universiteitsstad Louvain-la-Neuve in Wallonië. In Brussel werd op enkele honderden meters van de ULB de Vrije Universiteit Brussel (VUB) opgericht. De wet op de universitaire expansie regelde de uitbreiding van de territoriale vestigingen van de universiteiten buiten hun oorsprongsgebied (Woluwe, Kortrijk, Charleroi), dit alles in het kader van de toenemende regionalisatie van de Belgische staat. In 1979 ontstond de confederatie van de drie universitaire instellingen van Antwerpen (UFSIA, RUCA, UIA), die in 2003 uiteindelijk samensmolten tot de Universiteit Antwerpen. Met een lichte vertraging begonnen de universiteiten zich aan te passen aan de nieuwe, federale staatsstructuur. Begin jaren 1990 kwam hun financiering onder de bevoegdheid van de gemeenschappen te staan, zelfs als de verdeelsleutel van 1971 grotendeels

behouden bleef. Het regionalisatieproces bleef ook niet zonder gevolgen voor het NFWO en zijn geassocieerde fondsen: in 1992 werd de unitaire structuur opgesplitst in twee autonome instellingen, enerzijds het Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek – Vlaanderen (FWO) en anderzijds het Fonds National de la Recherche Scientifique (FNRS). De laatste hervorming binnen het hoger onderwijs – en niet de minst belangrijke – kwam er met de Bolognaverklaring (1999), die door vergelijkbare diploma's (bachelor-masterstructuur en doctoraten) de mobiliteit en de harmonisering binnen Europa moet bevorderen.

3. Archieven

3.1. *Bewaring en inventarisering*

Tot op heden bestaat er geen exhaustief overzicht van de verschillende archiefbestanden in en van universitaire instellingen. De meeste documenten die de geschiedenis van de Belgische universiteiten na 1830 in kaart kunnen helpen brengen, worden bewaard in de archieven van de universiteiten zelf, waar onderzoekers ze kunnen raadplegen. De drie stortingen betreffende het “Fonds Hoger Onderwijs” in het Algemeen Rijksarchief (ARA) vormen hierop een uitzondering. Zie volgende inventarissen:

COSEMANS (A.), DE BOCK-DOEHAERD (R.). *Enseignement supérieur [Ancien fonds]*. Brussel, 1988.

DE BOCK-DOEHAERD (R.), DEPOORTERE (R.). *Inventaire des archives de l'administration de l'enseignement supérieur. Nouveau fonds (1831-1953)*. Brussel, 1995.

Ministère des instructions publiques. Inventaire des arrêtés royaux et ministériels concernant l'Administration de l'Enseignement Supérieur (1831-1898). Brussel, 1995.

In het ARA worden eveneens de archieven van de Leuvense Rijksuniversiteit bewaard (1817-1835):

NELIS (H.). *Inventaire des archives de l'Université de l'Etat à Louvain et du Collège philosophique*. Brussel, 1917.

De archieven in verband met de geschiedenis van de Katholieke Universiteit van Leuven tussen 1834 en 1970 worden bewaard in de archiefdienst van de instelling zelf (www.kuleuven.be/archief/index.htm). Ook het aartsbisdom Mechelen en de UCL houden documenten over deze periode in bewaring. Heel wat documenten gingen in augustus 1914 samen met de universiteitsbibliotheek in vlammen op; slechts een klein deel kon uit de brand worden gered (archief van het rectoraat tussen 1890-1914). Het Universiteitsarchief Leuven bewaart ook documenten uit de periode na de Eerste Wereldoorlog: verslagen van vergaderingen van de leidinggevende instanties, de boekhouding, dossiers van het academisch personeel en van de rectoren Ladeuze (1909-1940), Van Waeyenbergh (1940-1962) en Descamps (1962-1968). Na het archief van Ladeuze werd onlangs ook dat van Van Waeyenbergh geïnventariseerd:

CORENS (K.). *Het archief van Mgr. Van Waeyenbergh. "Poor ex-rector of once glorious Louvain"*. Brussel, onuitgegeven verhandeling archivistiek VUB, 2003.

De centrale archieven van de KUL over de periode van de splitsing in 1968 tot 2005 bevinden zich in het Oud Archief Rectoraat, boven de Universiteitshallen. Ze omvatten zowel documenten van het rectoraat van De Somer en van Dillemans als van universiteitsraden en -commissies. Slechts een klein gedeelte hiervan werd geïnventariseerd. Voor het meest recente onderzoek (over de periode na 1995) is er het Lopend Archief Rectoraat, door insiders ook wel "Sing Sing" genoemd. Voor meer details over de universiteitsarchieven en vooral over die van de faculteiten, zie het hoofdstuk "Archivalia" in:

TOLLEBEEK (J.), NYS (L.) e.a. *De stad op de berg. Een geschiedenis van de Leuvense universiteit sinds 1968*. Leuven, 2005, p. 341-351.

De Franstalige UCL richtte in 1982 haar archief op als logistieke dienst voor wetenschappelijk onderzoek. Naast de archieven die haar na de splitsing in 1968 zijn toegewezen, bewaart de UCL er ook alle administratieve en beleidsdocumenten, van haar oprichting tot vandaag. Het archief wordt in toenemende mate voor wetenschappelijk onderzoek ontsloten. Er worden verschillende fondsen bewaard met (niet altijd even toegankelijke) archiefstukken van de centrale administratie, de faculteiten, onderzoekscentra (vooral het *Institut supérieur de philosophie*, waarvan de archieven geïnventariseerd zijn, en het *Institut de recherches économiques et sociales* – IRES), alsook archieven van de leden van de universiteit. De archiefdienst ontwikkelde immers een biografisch informatiesysteem betreffende de professoren (korte levensbeschrijving, hommages, bibliografieën, memoires, enz.). Een voorlopige lijst van de fondsen en collecties waarvan inventarissen worden opgesteld (en die binnenkort online beschikbaar zullen zijn) vindt men op de website www.uclouvain.be/archives.html.

De *Université Libre de Bruxelles* werkt sinds 1967 met een archiefdienst, die het volledige archiefbestand van de instelling sinds haar stichting in 1834 tot nu bewaart en die dit erfgoed ook bekendheid probeert te geven (www.bib.ulb.ac.be/fr/bibliotheques/archives-de-lulb/index.html). De collectie beslaat vandaag enkele duizenden meters. Ze omvat de archieven van het hoofdbestuur (voorzitterschap en rectoraat), het algemeen bestuur (verslagen van de Raad van Beheer, het Bureau en allerlei commissies), alsook de archieven van de verschillende instellingen en departementen binnen de ULB of verbonden aan de ULB, tal van persoonlijke dossiers, een ruime verzameling tijdschriften en een al even uitgebreid beeldenarchief. De meeste fondsen en collecties zijn slechts gedeeltelijk geïnventariseerd, maar zijn niettemin gemakkelijk terug te vinden met behulp van de databanken die in de leesalen en in de loop van 2009 ook online kunnen worden geraadpleegd. Sinds enkele jaren lopen bij de archiefdienst van de ULB verschillende projecten voor de digitalisering van administratieve documenten, studentenbladen en brieven of publicaties uit persoonlijke archieven (bv. het Henri Pirenne-fonds dat via de digitheek van de ULB Bibliotheek de overdrukken van de historicus ter beschikking stelt). Een korte bespreking van de ULB-archiefdienst is te vinden in :

UYTTEBROUCK (A.). Le service des archives, in DESPY-MEYER (A.), UYTTEBROUCK (A.), eds. *Les Cent cinquante ans de l'Université Libre de Bruxelles, 1834-1984*. Brussel, 1984, p. 355-357.

DESPY-MEYER (A.). Les archives de l'Université, in *Telex*, april 1989, p. 4-5.

Sinds 1990 beschikt ook de VUB over een archiefdienst (www.vub.ac.be). Tot de archiefstukken die de geschiedenis van de universiteit belichten, behoren documenten van het hoofdbestuur (Raad van Bestuur, Bureau, interne commissies), de verschillende onderzoekscentra (vakgroep Sociaal Recht, vakgroep Chemische Ingenieurstechnieken, Centrum Leo Apostel, Centrum voor Polaire Ecologie, Laboratorium voor Artificiële Intelligentie, enz.) en dossiers van leden van het academisch personeel of oud-rectoren (Aloïs Gerlo, Roger Van Geen). Sommige documenten gaan veel verder terug dan de oprichtingsdatum van de eigenlijke VUB, zoals de archieven van het Brussels Studentengenootschap (BSG), de opvolger van het in 1856 opgerichte Nederduits Taalminnend Genootschap Schild en Vriend, en de archieven van de Studiekring Vrij Onderzoek, opgericht in 1949 met de bedoeling het principe van "Vrij Onderzoek" te garanderen. Op de VUB-campus kan van alle collecties een volledige inventaris geraadpleegd worden.

Universiteit Gent (UG) richtte zijn Universiteitsarchief in 1972 op. In vergelijking met de andere universiteiten is de centralisatie van historische informatie en documentatie binnen de UG het verst doorgedreven. De collectie omvat de archieven van de directie en de advies- en bestuursorganen. Ze telt ook 1500 archiefbestanden van de verschillende faculteiten, instellingen en onderzoekscentra, alsook enkele honderden individuele dossiers over personen die al dan niet behoorden tot het academisch personeel van de instelling. Verder houdt de dienst ook een omvangrijk studentenarchief bij, met o.a. pamfletten, brochures en affiches van studentenverenigingen. Meer informatie hierover is te vinden op www.ugent.be/nl/voorzieningen/bronnen/archief. Voor een inventaris van de archieven:

SIMON-VAN DER MEERSCH (A.-M.). *Inventaris van het archief van de Rijksuniversiteit Gent (1817-1975)*. Gent, 1980.

SIMON-VAN DER MEERSCH (A.-M.). *Inventaris archief RUG (1817-1981)*. Gent, 1985.

Het archief van de universiteit van Luik (ULG) beperkte zich lang tot de fondsen van de vroegere Personeelsdienst en het Algemeen secretariaat, waarin de universitaire administratie sinds 1817 werd samengebracht (vooral inschrijvingen). Begin 2006 kwamen ook verschillende andere collecties daar terecht: persoonlijke documenten van professoren als Florkin en Van Beneden, de archieven van Kuregem, een uitgebreid fonds van het secretariaat van het rectoraat (1950-1980) en de archieven van de *Fondation pour les recherches scientifiques en Afrique centrale* (FULREAC) van het *Centre de Coopération au développement*, de cel voor ontwikkelingssamenwerking binnen de ULG. Men is nog altijd druk bezig met ze te classificeren. In de bibliotheek van de faculteit Wijsbegeerte en Letteren wordt verder nog een hele reeks manuscripten bewaard van leden van het academisch personeel. Een inventaris hiervan is ter plaatse te verkrijgen. Zie ook:

HOYOUX (J.). *Manuscrits acquis de 1886 à 1960*. Luik, 1970 (met bijlagen).

Tot slot is ook het *Centre d'histoire des sciences et des techniques* een bewaarplaats voor originele documenten over de geschiedenis van de ULG, bekeken in het licht van haar industriële, technische en wetenschappelijke context.

In het archief van de Universitaire Faculteiten Sint-Ignatius te Antwerpen (UFSIA) zijn documenten terug te vinden over de Antwerpse Handelsschool uit 1852, die model stond voor verschillende instellingen als de *Ecole des hautes études commerciales et consulaires* in Luik (1898), het *Institut commercial des industriels du Hainaut* (het latere *Institut Warocqué* in Bergen, 1899) en de *Ecole de commerce Solvay* (1903), vandaag de *Solvay Business School*.

3.2. Belangrijkste bronnen

De Belgische universiteiten hebben met hun talrijke publicaties voor een relatief uitgebreid bronnenbestand gezorgd, dat door hun archiefcentra wordt geïnventariseerd. Het *Tabularium* van de Centrale Bibliotheek van de KUL op het Ladeuzeplein is uitgegroeid tot een belangrijk documentatiecentrum over de geschiedenis van de universiteiten in België en elders in de wereld.

3.2.1. Jaarboeken en biografieën

Universiteiten vormen belangrijke productiecentra van biografieën (vaak hagiografieën) over leden van het academisch personeel en de leidinggevende instanties. Verder zijn ook de verschillende faculteiten, scholen of instellingen op een bepaald ogenblik in hun geschiedenis lijsten en jaarboeken beginnen bij te houden over zowel het personeel als de studenten. Het is niet mogelijk hiervan een opsomming te geven, maar die bronnen zijn wel bijzonder nuttig voor het prosopografische onderzoek. Een andere belangrijke documentatiebron zijn de necrologieën die gepubliceerd worden in de *Annales* van de UCL, de *Rapports académiques* van de ULB en globaal genomen ook in het *Jaarboek* van de Koninklijke Belgische Academie. Tot slot kunnen ook de gebruikelijke biografische hulpmiddelen handig zijn.

DEMOULIN (R.), ed. *Liber Memorialis. L'Université de Liège de 1936 à 1966. Notices historiques et biographiques*. Luik, 1967.

HALKIN (L.), ed. *Liber Memorialis. L'Université de Liège de 1867 à 1935*. Luik, 1936, 3 dln.

Liber Memorialis: notices biographiques, 1817-1913. Université de Gand. Gent, z.j., 2 dln.

LUYKX (T.). *Liber Memorialis, 1913-1960, Rijksuniversiteit te Gent*. Gent, 1960, 4 dln.

Annuaire du corps enseignant et du personnel scientifique. Université de Liège. Rectorat de M. Dubuisson. Luik, 1967.

BELGIAN AMERICAN EDUCATIONAL FOUNDATION (BAEF). *Belgian and American CRB Fellows, 1920-1950. Bibliographical Directory*. New York, 1950.

ASSOCIATION DES INGÉNIEURS SORTIS DE L'ÉCOLE DES MINES DE MONS. *Mémorial 1839-1909*. Luik, 1910.

ASSOCIATION DES INGÉNIEURS SORTIS DE L'ÉCOLE DE LIÈGE. *Mémorial du 75e anniversaire, 1847-1922*. Luik, 1925.

ASSOCIATION DES INGÉNIEURS SORTIS DE L'ÉCOLE DE LIÈGE. *Mémorial du cinquante-naire, 1847-1897*. Luik, 1898.

3.2.2. Wetenschapsbeleid

De universitaire instellingen vormen een onmiskenbaar onderdeel van het wetenschapsbeleid dat sinds het eind van de jaren 1950 op nationaal (en daarna ook op federaal) niveau wordt gevoerd. Dat blijkt bv. uit de verschillende thematische jaarverslagen van de in 1959 opgerichte Nationale Raad voor het Wetenschapsbeleid (NRWB), waarin de ontwikkeling van de universiteiten uitgebreid aan bod komt. Zie bv.:

NRWB. *Wetenschappelijk onderzoek en economische groei*. Brussel, 1965.

CNPS. *Aperçu statistique sur le potentiel scientifique et technique de la Belgique (1963-1971)*. Brussel, 1975.

De gemeenschappen, die vanaf de federalisering van de Belgische staat instonden voor het hoger onderwijs, konden natuurlijk niet achterblijven op dat vlak. De Vlaamse Interuniversitaire Raad (VLIR, 1976) en de Vlaamse Raad voor Wetenschapsbeleid (VRWB, 1993) publiceren regelmatig een activiteiten- of jaarverslag, dat ze online beschikbaar stellen: www.vlir.be, www.vrwb.be. Op initiatief van de VLIR wordt ook een tijdschrift uitgegeven over de ontwikkelingen binnen het hoger onderwijs, met een kritische kijk op o.a. het universitaire onderwijsbeleid:

Universiteit & Beleid. Brussel, 1986-2004.

Delta. Tijdschrift voor hoger onderwijs. Brussel, 2004-.

De in 2003 bij decreet gevormde *Conseil interuniversitaire de la Communauté française* (CIUF) verenigt negen universiteiten van de Franstalige gemeenschap. De verschillende publicaties van de raad zijn te vinden op de website www.ciuf.be.

Het Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek (FWO) is eveneens een dankbare informatiebron (jaarverslagen) voor onderzoek over de geschiedenis van de universiteiten. Meer informatie hierover is terug te vinden in het hoofdstuk over de gemeenschapsinstellingen en de POD Wetenschapsbeleid.

4. Publicaties

De publicaties die universiteiten en hun onderdelen (faculteiten, instituten, onderzoekscentra) uitbrengen zijn bijzonder talrijk. Over het algemeen worden ze bewaard in de universiteitsbibliotheken, waar ze via traditionele catalogi geraadpleegd kunnen worden. Soms belanden ze ook in de hierboven vermelde archiefcentra.

Université catholique de Louvain. Bibliographie académique / Katholieke Universiteit te Leuven. Academische Bibliografie. Leuven, 1880-1972, 12 dln.

RUG. Publicaties. Gent, 1967-2001.

Universiteit Gent. Berichten over onderzoek. Gent, 1991-.

4.1. Jaarverslagen

De jaarverslagen van de universiteiten zijn in de eerste plaats bedoeld voor de zogenaamde “inrichtende macht”. Ze geven een duidelijk beeld van het gevoerde beleid en de verwezenlijkingen van een bepaalde universiteit. We hebben aan dit deel een aantal recent gepubliceerde redevoeringen ter gelegenheid van de opening van het academiejaar toegevoegd, alsook de lesprogramma’s, die in verschillende formaten beschikbaar zijn.

Situation de l’enseignement supérieur donné aux frais de l’Etat. Rapport triennal présenté aux Chambres législatives. Brussel, 1880/82-1922/24.

Rapport sur la situation de l’Université pendant l’année académique gevolgd door *Ouverture solennelle des cours.* Luik, z.j.

Rapport sur la situation de l’Université. Gent, 1857-1912.

RUG. Jaaroverzicht. Gent, 1992-. Voortzetting van: *RUG. Verslag over de toestand van de universiteit gedurende het academiejaar.* Gent, 1967-1991. Voortzetting van: *RUG. Plechtige opening der leergangen.* Gent, 1923-1966. Voortzetting van: *Université de Gent. Ouverture solennelle des cours.* Gent, 1863-1922.

Universitas. Bond van het personeel van de Universiteit Gent en van het Universitair ziekenhuis Gent. Gent, 1949-.

Annuaire de l’Université Catholique de Louvain. Leuven, 1865-1970. Voortgezet als: *Katholieke Universiteit te Leuven, Jaarboek – Annuaire de l’Université Catholique de Louvain.* Tongeren, z.j.; voortgezet als: *KUL Jaarboek.* Leuven, z.j.

Université Libre de Bruxelles. Rapport sur l’année académique. Brussel, 1874/75-1968/69.

DE MARET (P.). *Le tour du potier. Six leçons sur l’université et le monde (2000-2006).* Brussel, 2007.

DILLEMANS (R.). *Op de vleugelen der inspiratie. Uit 1000 toespraken van Roger Dillemans (1985-1995).* Leuven, 1996.

DUBUISSON (M.). *Mémoires.* Luik, 1977.

GILLET (J.-P.). *Les sept fontaines de la sagesse. ULB 1958-1968. Chronique.* Brussel, 1992.

SERVOTTE (H.), NUTTIN (J.), eds. *Een visie op de universiteit.* Leuven, 1985 (bevat uittreksels uit de redevoeringen van rector De Somer).

WITTE (E.). *Rectorale redevoeringen, 1994-2000.* Brussel, 2000.

Université Gent. Programmaboek. Gent, 1993-. Voortzetting van: *RUG. Algemene inlichtingen en administratief jaarboek.* Gent, 1968-1993. Voortzetting van: *RUG. Algemene inlichtingen en rooster der cursussen.* Gent, 1963-1968.

UCL. Programme des cours. Leuven, z.j.

KUL. Studiegids. Leuven, z.j.

Programme des cours de l’Université Libre de Bruxelles. Brussel, z.j.

Programme des cours de l’Université de Liège. Luik, z.j.

4.2. Publicaties van de universiteitsarchieven

Enkele universiteitsarchieven zijn gestart met een eigen publicatiereeks over de geschiedenis van hun instelling. Zo telt de reeks “Uit het verleden van de Univer-

siteit Gent” vandaag 46 delen. Een overzicht hiervan is te vinden op www.ugent.be/nl/voorzieningen/bronnen/archief/publicatie.htm.

De archiefdienst van de ULB begon al in 1973 met een reeks publicaties, waar vandaag een veertigtal delen van bestaan. Hierin zijn verslagen van colloquia opgenomen, maar ook catalogi van tentoonstellingen, inventarissen, mono- en biografieën. De volledige lijst kan bij de dienst worden aangevraagd.

In de reeks *Publications des archives de l'Université catholique de Louvain* komen o.a. monografieën, thematische en vakoverschrijdende dossiers voor die te maken hebben met de geschiedenis van de UCL en de archivistiek. Ze wordt uitgegeven sinds 2000 en telt vandaag 21 volumes (zie www.uclouvain.be/232156.html).

4.3. Tijdschriften

De lijst met universitaire tijdschriften is bijzonder lang. De databanken in de universiteitsarchieven bieden een overzicht van de bestaande collecties, met tijdschriften van de centrale organen, de verschillende vakgroepen en dergelijke meer.

SARTORIUS (F.). *Catalogue des journaux et périodiques conservés aux Archives de l'Université libre de Bruxelles*. Brussel, 1973-1975, 2 dln.

Revue de l'Université de Bruxelles. Brussel, 1895-2003.

Universiteit Gent. Gent, 1986-.

Academische tijdingen. Leuven, 1966-1996.

Campuskrant. Leuven, 1992-.

4.4. Statistieken

In 1936 besloot Emile Francqui als voorzitter van de Fondation Universitaire / Universitaire Stichting (FU / US) een dienst voor Universitaire Statistiek op te richten, die zowel een documentatiedienst moest zijn als een “sociaal-economische voorlichtingsdienst inzake intellectuele tewerkstelling”. Sindsdien vermeldt de dienst in zijn *Jaarverslag voor de universitaire statistiek* het aantal diploma's dat aan de Belgische universiteiten wordt uitgereikt. De laatste versies kunnen online geraadpleegd worden:

www.fondationuniversitaire.be/fr/sc_stat.php.

www.fondationuniversitaire.be/nl/sc_stat.php.

Door de communautarisering van het hoger onderwijs zijn de werkzaamheden van de Universitaire Stichting dan wel niet stopgezet, ze zijn er niet bepaald eenvoudiger op geworden. Sinds het begin van de jaren 1990 werkt de Stichting dan ook nauw samen met de CREF (*Conseil des Recteurs des Universités de la Communauté française*) en de VLIR (sinds 2002 ook met de Administratie Hoger Onderwijs en Wetenschappelijk Onderzoek van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap). Op die manier kan een betrekkelijk waarheidsgetrouwe totaalbeeld worden gemaakt van de personeels- en studentenbestanden in heel België, zelfs al is de harmonisatie van de gegevens niet optimaal (www.vlir.be en www.cref.be/Statistiques.htm).

4.5. Gedenkschriften: faculteiten, scholen en instituten

- 150 jaar ingenieursopleiding aan de Rijksuniversiteit Gent (1835-1985). Gent, 1986.
- 1890-1990: cent ans de philologie germanique à l'Université de Liège. Luik, 1990.
- BAIR (J.) e.a., eds. *L'économie, la gestion et les sciences sociales à l'Université de Liège (1896-1996)*. Luik, 1996.
- BUYST (E.), VANDENBORRE (H.). 100 Jaar Toegepaste Economische Wetenschappen aan de K.U.Leuven, in *Tijdschrift voor Economie en Management*, 1998, p. 513-548.
- Cinquantenaire de la fondation de l'Ecole Polytechnique de l'Université Libre de Bruxelles*. Brussel, 1925.
- CONSTAS (M.), DEVRIESE (D.), OOSTERLINCK (K.). *Solvay Business School, 1903-2003*. Brussel, 2003.
- DEELSTRA (H.). *25 jaar Farmaceutische Wetenschappen, 1973-1998, Wilrijk, UIA*. Antwerpen, 2000.
- DEPAEPE (M.). Vijftientig jaar Faculteit der Psychologie en Pedagogische Wetenschappen aan de KU Leuven: uitgangspunten voor historisch onderzoek, in *Leuven Bulletin LAPP*, 1992, p. 87-137.
- DÉSIR (D.), ed. *Du côté de Brugmann. Un hôpital dans son siècle*. Brussel, 2006.
- DEVOLDER (C.). Geschiedenis studeren aan de RUG in de jaren '90: studierempel en studierendement, in ART (J.), FRANÇOIS (L.), eds. *Docendo discimus. Liber Amicorum Romain Van Eenoo*. Gent, 1999, p. 933-958.
- DHONDT (U.). Het Hoger instituut voor wijsbegeerte. Honderd jaar. Een korte geschiedenis, in *Onze Alma Mater*, 1990, p. 156-162.
- FRAIPONT (P.). *L'Ecole supérieure des sciences commerciales et économiques annexée à la Faculté de Droit de l'Université de Liège*. Luik, 1946.
- GERARD (E.). *Sociale wetenschappen aan de Katholieke Universiteit te Leuven, 1892-1992*. Leuven, 1992.
- GEVERS (L.), KENIS (L.). *De faculteit Godgeleerdheid in de KU Leuven, 1969-1995*. Leuven, 1997.
- GRIMBÉRIEUX (J.). 100 ans de géographie à l'Université de Liège, in *Bulletin de la Société géographique de Liège*, nr. 43, 2003.
- HENNEAU (M.-E.) e.a. La Faculté des Sciences de l'Université de Liège. Ses activités de recherches et d'enseignement dans le domaine biomédical, in *Médecine / Sciences. Revue internationale de Biologie et de Médecine*, 1998, p. 611-614.
- HIRAUX (F.). Introduction historique, in MIRGUET (F.), HIRAUX (F.), eds. *L'Institut supérieur de Philosophie de Louvain (1889-1968), Inventaire des Archives. Introduction historique*. Louvain-la-Neuve, 2008.
- HIRAUX (F.). L'Institut supérieur de Philosophie de Louvain, laboratoire catholique de la modernité, in *Nieuwsbrief Universiteitsgeschiedenis*, 2007, nr. 1, p. 15-22.
- KENIS (L.). *De theologische faculteit te Leuven in de negentiende eeuw, 1834-1889*. Brussel, 1992.
- Laboratorium Magnel voor gewapend beton. 35 jaar experimenteel betononderzoek aan de Rijksuniversiteit te Gent – Le Laboratoire Magnel du béton armé*.

- 35 années de recherches expérimentales dans le domaine du béton à l'Université de Gent.* Gent, 1963.
- LAMBERIGTS (M.), GEVERS (L.), PATTYN (B.), eds. *Hoger Instituut voor Godsdienstwetenschappen. Faculteit der Godgeleerdheid KU Leuven 1942-1992. Rondom catechese en godsdienstondericht.* Leuven, 1992.
- MERTENS (R.). *175 jaar theoretische mechanica aan de RUG.* Gent, 2001.
- MUSSEN (M.). *De geschiedenis van de kliniek voor fysiotherapie en orthopedie.* Gent, 2006. N.a.v. de honderdste verjaardag van het Instituut voor fysiotherapie van de Universiteit van Gent.
- PROOT (W.). *Historique de l'école de pharmacie de l'Université Libre de Bruxelles (1847-1947).* Brussel, 1947.
- SIRJACOBS (I.). *L'économiste dans le temps. 100 ans de sciences économiques à l'ULB.* Brussel, 1997.
- VAN HOVE (H.), ed. *125 jaar ingenieursopleiding te Leuven, 1864-1989. Gedenkboek* Antwerpen-Keulen, 1988.
- VERPOEST (L.). 125 jaar ingenieursopleiding aan de Katholieke Universiteit te Leuven. De eerste halve eeuw, 1864-1914: de vorming van katholieke ingenieurs, in *Onze Alma Mater*, 1989, p. 25-51.
- VERPOEST (L.). 125 jaar ingenieursopleiding aan de Katholieke Universiteit te Leuven. De tweede halve eeuw, 1914-1964: van Speciale Scholen tot Faculteit der Toegepaste Wetenschappen, in *Onze Alma Mater*, 1989, p. 383-397.
- WOESTENBORGHIS (B.), HERMANS (R.), SEGERS (Y.). *In het spoor van Demeter. Faculteit Bio-ingenieurswetenschappen Katholieke Universiteit Leuven, 1878-2003.* Leuven, 2005.